

Kohti vapaata vai suljettu digitaalista yhteiskuntaa? - IFLA 2013 Singaporessa

Jarmo Saarti

Kansainvälinen kirjastoseurojen ja kirjastojen IFLA konferenssi järjestettiin tänä vuonna Singaporessa. Singapore on nuori ja monikulttuurinen kansakunta ja sen panostukset ovat hyvin samankaltaisia kuin Suomen: koulutus mukaan luettuna kirjastot, kansalaisten hyvinvointi ja integroituminen kansainväliseen tietoyhteiskuntaan olivat esillä sekä konferenssissa että paikallisissa viestimissä. Erona Suomeen omissa silmissäni oli tulevaisuussuuntautuneisuus: kansainvälisen talouden haasteet ja monikulttuurinen maailmaa nähtiin suurena mahdollisuutena ja tekeminen suuntautui muutoksen tekemiseen.

Digitaalisen yhteiskunnan trendit – IFLAn raportti

IFLA julkaisi konferenssin aikana trendiraportin, jossa on tarkasteltu digitaalisen maailman haasteita ja mahdollisuuksia (<http://trends.ifla.org/>). Raportti on pohtiva ja erilaisia tulevaisuuksia mallintava eikä anna vastauksia vaan esittää tu-

levaisuudet kärjekkäinä vastakkainasetteluina. Se antaa kirjastoille ja kansakunnille hyvän kuvan niistä haasteista ja mahdollisuuksista, joita nopeasti muuttuvat digitaalinen yhteiskunta on luonut ja haastaa niitä aktiiviseen poliittiseen päätöksentekoon.

Kuva: Jarmo Saarti

Kirjastotila viestii – kansalliskirjaston lastenkirjasto oli sisustettu kierrätysteeman puolestapuhujaksi

Kuvat: Jarmo Saari

Suomalaisia IFLAssa: Sinikka Sipilä aloitti kautensa presidenttinä ja Pentti Vattulainen aineistojen yhteiskäytön komitean puheenjohtajana

Raportti tunnistaa viisi pääkehityskulkua, jotka ovat:

1. Uudet teknologiat sekä laajentavat että supistavat yksityisten henkilöiden tiedonsaantia
2. Verkko-opetus tasa-arvoistaa ja murentaa oppimista ympäri maailman
3. Raja yksityisyyden ja tietosuojatun datan välillä on määriteltävä uudelleen
4. Osallistavat verkkoteknologiat antavat yhteisöille mahdollisuuden kuunnella ja voimaannuttaa uusia yksilöitä ja ryhmiä
5. Maailman informaatioympäristö muuttuu uusien teknologioiden myötä

Kolme ensimmäistä trendiä ovat selkeästi ristiriitaisia. Uusien teknologioiden synnyttämä osaamistarve tai osaamisen puute on edelleen merkittävä tekijä tiedon käyttämisessä yksilöiden tasolla. Uudet teknologiat ja uudet julkaisuformaatit vaativat käyttäjiltä perinteisten lukutaitojen lisäksi uudenlaisia lukutaitoja sekä kriittisiä tiedonhankinnan taitoja. Kirjastoilla ja koululaitoksella on merkittävä rooli näiden taitojen opettamisessa. Erilaisten aineistojen kopiointioikeudet (Suomessa tekijänoikeudet) ja niiden hallinta on siirtymässä digitaalisessa ympäristössä entistä enemmän kaupallisten toimijoiden yksinhallintaan, joka uhkaa sulkea osan ihmisistä näiden käytön ulkopuolelle.

Uudet teknologiat mahdollistavat opetuksen

siirtämisen verkkoon ja sen toteuttamisen massiivisina avoimina kursseina – konferenssissa kuulin jopa kymmenien tuhansien osallistujien luku- ja yksittäiselle kurssille. Kirjastoille tästä on seurauksena se, että niiden tulee integroitua tällaiseen opetukseen. Uhkana on, että koulutus keskittyy ja yksipuolistuu kulttuurisesti. Lisäksi avoimen massaopetuksen ja avoimen julkaisemisen rahoitusmallit ovat vielä auki.

Julkiset, kaupalliset ja osallistavat toimintamallit

Verkkosovellukset ja palvelut mahdollistavat tietojen keräämisen käyttäjistä ja heidän toimistaan sekä tämän datan uudelleen hyödyntämisen kaupallisesti. Samaan aikaan on painetta julkaista julkisen hallinnon ja julkisten toimijoiden tuottama data verkossa uusia sovelluksia ja uudelleenkäyttöä varten. Tällä hetkellä ei ole selkeää rajaa kaupallisen ja ei-kaupallisen välillä ja lisäksi julkisen vallan dokumenttien avoimuuden ja julkisuuden rajaa puidaan jopa oikeustapauksina.

Osallistavat, niin kutsutut sosiaalisen median teknologiat puolestaan muuttavat kansakuntien ja ihmisten tapaa toimia ja mahdollistavat moniäänisen ja monikulttuurisen demokratian. Kirjastoille tämä merkitsee palvelukulttuurin muutosta ja muuttumista (tästä enemmän myöhemmin tässä artikkelissa).

Enkä merkittävin trendi on kuitenkin nopea

NTU:n kirjastossa palvelivat kirjastotätien lisäksi kirjastoninjat

teknologinen muutos ja sen aiheuttamat yhteiskunnalliset muutokset: häviääkö yleinen kirjastolaitos e-kirjojen tulon myötä, häviääkö teollisuus 3D-tulostuksen myötä, häviääkö painettu kirja ja lehti vai onko tulevaisuus monien rinnakkaisten medioiden ja teknologioiden suo, jossa yksittäisen ihmisen ja kirjaston on löydettävä oma polkunsaa?

Sosiaalinen media ja akateemiset kirjastot

Oma konferenssini alkoi NTU:n (Nanyang Technological University) kirjaston ja oman komiteani järjestämässä satelliittiseminaarissa, joka käsitteli sosiaalisen median hyödyntämistä yliopistokirjastojen palveluiden tuottamisessa. Yliopisto on nimestään huolimatta monialainen ja kuuluu maailman viidenkymmenen parhaan yli-

opiston joukkoon. Kirjasto ja koko yliopisto oli panostanut voimakkaasti digitaalisten palveluiden kehittämiseen.

Kirjastossa oli noin sata ihmistä töissä. Taktinen valinta palveluiden kehittämiseksi oli se, että kirjastoon on näiden lisäksi palkattu noin 200 opiskelijaa avustamaan erilaisissa tehtävissä. Heitä oli hyödynnetty myös sosiaalisen median palveluiden luomisessa ja uusien medioiden mahdollisuuksien opettajana vanhemmille kirjaston työntekijöille. Periaatteena oli, että kaikkien henkilökuntaan kuuluvien tuli osata sosiaalisen median perusteet ja pystyä tuottamaan ainakin aineistoa verkkoon.

Yliopisto ja sen kirjasto olivat ottaneet erityisesti blogiteknologiat tehokäyttöön. Tieteenalakirjastonhoitajat pitivät yllä tieteenalakohtaisia blogeja (<http://www.ntu.edu.sg/library/collections/Pages/blogs.aspx>), joiden kautta tiedeyhteisön kanssa kommunikoidaan kirjastoaineistoista ja kirjaston palveluista. Kirjaston palvelut oli siirretty strategisesti yksisuuntaisen web-kauden ajasta moniviestintäiseen aikaan ja ympäristöön.

Räätälöity sosiaalinen media

Tässä haasteena on ollut sosiaalisen median teknologioiden ja viestimien runsaus. Tämä oli ratkaistu valitsemalla blogialustaksi WordPress, jonka avoin lähdekoodi oli räätälöity omien tarpeiden mukaisesti. Blogialustaa oli hyödynnetty myös tutkimusdatan avoimessa jakelussa, esimerkkinä näimme kulttuuritutkijan kuva-arkiston julkaiseminen.

Tässä kirjasto oli ollut aktiivisena toimijana mukana tekemässä valokuvatiedostoista verkkokokoelmaa. Yliopiston blogeja käytetään kaikissa akateemisissa tehtävissä ja niihin liittyvässä tiedottamisessa: tutkimuksessa ja opetuksessa, tutkijoiden cv-alustana, laitosten (mm. schoolien ja kirjaston) tiedotuskanavana sekä opetuksessa.

Sosiaalisen median hyödyntäminen oli jaettu kahtia: viralliset kirjastopalvelut toteutettiin blogisovelluksella, mutta sen lisäksi kirjasto osallistui jonkin verran myös epävirallisempaan keskusteluun ja tiedottamiseen, jonka kanavina ovat Twit-

Akateemisten ja tutkimuskirjastojen komitean uusi puheenjohtaja Vicki McDonald Australiasta valmistautuu vetämään allekirjoittaneen kanssa Hot Topics istuntoa

terin ja facebookin kaltaiset palvelut.

Sosiaalisen median strategiat ja linjaukset

Päivän päätteeksi käydyssä paneelikeskustelussa nousi esille selvästi se, että sosiaalisen median haasteena on käyttäjien oman kulttuurin ja kielien hallinta sekä heidän osallistaminen. Näyttää siltä, että kirjastojen virallinen tiedottaminen ei toimi facebookin tyyppisissä sovelluksissa, vaan niissä viestinnän pitää olla yhteisön omien lakien mukaista ja heidän tarpeistaan nousevaa.

Tällaisen viestinnän johtaminen on myös käytännössä mahdotonta sen luonteen vuoksi: lähdekritiikki ei kuulu huulta heittävään ja nopeaan keskusteluun ja asiallinen viesti voidaan kääntää tahallaan päinvastaiseksi. Lisäksi jo edellä todettu teknologian nopea muuttuminen haastaa kirjastot: mobiiliteknologiasukupolvi on siirtynyt opiskelijoiksi ja heidän tapansa käyttää Internetiä on uudenlainen.

Toinen keskeinen havainto on, että kirjaston tulee tehdä strateginen päätös virallisista sosiaalisen median kanavista, jota se hyödyntää ja sen jälkeen näiden palveluiden ylläpitämiseen on sitouduttava. Keskustelupalstoilla näyttäisi olevan tehokkainta, jos oma henkilökunta tai omat opiskelijat osallistuvat niihin aktiivisesti ja muun vies-

tinnän ohella tiedottavat myös kirjastoon ja sen käyttöön liittyvistä seikoista.

Akateemisten kirjastojen muuttuva toimintaympäristö

Muu konferenssiohjelmani koostui komiteatyöstä (Academic and Research Libraries sekä Document Delivery and Resource Sharing Section) ja näihin liittyvistä esityksistä. Virallisesti siirryin komiteasta toiseen kausien tullessa täyteen, mutta lievän painostuksen jälkeen jäin kirjeenvaihtajajäseneksi myös Akateemisten kirjastojen komiteaan. (IFLA byrokratian keino pitää aktiiviset jäsenet toiminnassa mukana.)

Molempien työssä korostui kirjastolaitoksen ja erityisesti akateemisten kirjastojen toimintaympäristön muutos. Tehokkuus ja talouden tiukkuus on aiheuttanut sen, että kirjastot joutuvat miettimään palveluidensa toteuttamisen mallin uudelleen ja niiden on opittava myös luopumaan. Koko yliopistoyhteisö on itse asiassa suuren muutoksen edessä. Massaverkko-opetus, tutkimusjulkaisujen ja tutkimusdatan avoin verkkojake- lu haastavat perinteiset paikalliset toimintatavat.

Peter Burnhill Edinburghin yliopistosta korosti tähän liittyen omassa esityksessään analyysia, jonka hän oli tehnyt yhdessä kollegansa kanssa Pariisin ISSN keskukselta. Heidän ISSN-numeroisten lehtien analyysin perusteella noin 79 %:a e-lehdistä ei tallenna kukaan. Tämän tilanteen jatkumisesta on todennäköisenä seurauksena, että tieteen historia häviää ja julkaisujen sekä plagioinnin tarkistaminen tulee mahdottomaksi. (Tilanteen voi tarkistaa The Keepers rekisteristä: <http://thekeepers.org/thekeepers/keepers.asp> - hyvä harjoitus on hakea esimerkiksi hyvin arkistoituja suomalaisia verkkolehtiä!) Burnhill korosti, että kirjastojen tehtävänä on tukea arkistoi-

mista ja toimia aktiivisesti sen puolesta mm. vaatimalla arkistointioikeutta sopimuksiin ja tiedottamalla asiasta.

Tutkimusdatan hyödyntäminen, osallistaminen ja tekijänoikeudet

Perinteisessä akateemisten kirjastojen komitean Hot topics –sessiossa teemoina olivat OpenAccess ja digitoituminen. Xialon Zhang Kansallisesta tiedekirjastosta Beijingistä korosti alustuksessaan, että pelkkä digitaalinen säilyttäminen ei enää riitä, kirjastojen tulee ryhtyä aktiiviseksi kumppaniksi tiedeyhteisön kanssa. Lisäksi uudet teknologiat mahdollistavat tutkimusdatan hyödyntämisen uudella tavalla: käynnissä on kirjastojen toimenkuvan muutos kirjojen/painettujen aineistojen hallinnoinnista datan hallinnointiin ja jalostamiseen ja tämän kautta lisäarvon tuottamiseen akateemiselle yhteisölle.

Yuyun Wirawati Ishak Singapore Management Universitystä alusti sosiaalisesta mediasta. Hän korosti jo edellä esitettyä kanavien tuntemusta. Facebook on hänen mukaansa opiskelijoiden vapaa-ajan ja rennon opiskelijakulttuurin toimintaympäristö. Siksi onnistuakseen kirjaston tulee osallistua keskusteluun tasa-arvoisena ja opiskelijoiden omaa kieltä ja viestinnän tapoja hyödyntäen. Avainsanana on hänen mukaansa engagement eli osallistavan viestinnän synnyttäminen. SMU:n kirjaston Facebook sivu on hyvä esimerkki huumorin ja kuvien käyttämisestä myös vakavien kirjastoasioiden tiedottamisessa: <https://www.facebook.com/sgsmu.library?filter=1>

Digitaalisen ympäristön tekijänoikeudet puhuttavat edelleen akateemisia toimijoita. Hot Topic'seissa IFLAn Ellen Broad alusti aiheesta ja samaa aihepiiriä käsitteli Harald Müller Max Planck Instituutista. Molemmat ovat sekä kirjastoalan ammattilaisia että juristeja. Broad viittasi alustuksessaan trendiraportissakin esiintyneeseen digitaalisen maailman käytäntöön sulkea aineistoja ei-maksavilta tai joidenkin maantieteellisten alueiden käyttäjiltä.

Müller konkretisoi asian omassa esityksessään: tällä hetkellä kirjastojen välinen lainaus eri maiden välillä onnistuu juridisesti kirjojen ja muiden painettujen julkaisujen kohdalla. Paperikopiot, puhumattakaan digitaalisista kopioista ovat käytännössä mahdottomia lähettää kaukolainauksen kautta kattavasti eri maiden välillä – digitaalisten aineistojen digitaaliset kopiot ovat selkeästi kiellettyjä. Konkreettisenä esimerkkinä kaukopalvelun mahdollisuuksista hän kertoi viime vuonna tapahtuneen Unkarin presidentin, hänen väitöskirjan plagiarismisyytöksistä johtuneen, eron. Plagiarismi voitiin näyttää toteen, koska kirja, josta työ oli plagioitu, pystyttiin kaukolainamaan sen säilyttäneestä kirjastosta.

Muutoksen nopeus haasteena

Konferenssista jäi päällimmäiseksi ajatukseksi maailman nopea muuttuminen ja sen haasteet yliopistokirjastolaitokselle. Tuntemattoman sotilaan sanoja lainatakseni: tuleen ei saa jäädä makaamaan. Teknologia muuttuu nopeasti ja se on alkanut määrittää sitä, mitä ihmiset saavat ja voivat tehdä. Tästä seuraa vaatimus aktiiviseen poliittiseen vaikuttamiseen ja omien toimintatapojen sopeuttamiseen ympäristöön, jossa mahdollisuudet ovat uhkia suuremmat.

Singaporesta jäi hyvä maku. Maa, jossa on neljä virallista kieltä ja jossa erilaisten kulttuurien annetaan kukoistaa toisiaan tukien, tuntui hyvin hyvältä esimerkiksi, kun luki suomalaisten lehtien kirjoittelua pakkoruotsista ja islamilaisista. Singaporessa eri kirkot voivat hyvin olla jopa viereisissä kortteleissa ja niihin tutustuminen on mahdollista eri uskontojen edustajille. Ja ruokaakin oli mainiota.

Tietoa kirjoittajasta

*Jarmo Saarti, kirjastonjohtaja
Itä-Suomen yliopiston kirjasto
Email. Jarmo.saarti@uef.fi*